

Beleggingen van pensioenfondsen in wapenhandel – een tussenstand

Campagne tegen Wapenhandel - mei 2008

Conclusies:

- veel pensioenfondsen hebben inmiddels een uitsluitingenbeleid opgesteld
- zo'n beleid beperkt zich vaak tot enkele typen wapens (mn antipersoonsmijnen en clustermunitie)
- beleggingen in een aantal bedrijven zijn beduidend afgenomen
- nog altijd veel beleggingen in de wapenindustrie als geheel
- transparantie is toegenomen
- ontwikkelingen in stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen nog onduidelijk
- enkele pensioenfondsen hebben substantiële stappen gezet in de richting van een meer verantwoord beleggingsbeleid, veel fondsen slechts een kleine stap, sommige fondsen geen enkele

Bijna een jaar geleden publiceerde de Campagne tegen Wapenhandel, na een uitvoerig onderzoek, het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld: pensioenfondsen, ethisch beleggen en de wapenindustrie'.¹ In dit rapport kwamen het beleggingsbeleid en de daadwerkelijke beleggingen op het gebied van wapenhandel aan de orde van 21 Nederlandse pensioenfondsen, waaronder de vijf grootste.

Enkele maanden voor het uitkomen van dit rapport zorgde een uitzending van het tv-programma Zembla, op 18 maart 2007, voor veel beroering.² Deze uitzending besteedde aandacht aan een aantal dubieuze investeringen van pensioenfondsen, meer in het bijzonder investeringen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van antipersoonsmijnen en clusterbommen. De Zembla-uitzending leidde tot veel publieke en politieke verontwaardiging. Veel mensen vonden dat hun pensioenfonds moest stoppen met beleggingen in bedrijven die zich met omstreden activiteiten bezighielden.

De aandacht voor hun beleggingen deed veel pensioenfondsen, zij het niet alle, beseffen dat de (verdere) ontwikkeling van een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid ter hand genomen moest worden.

Ruim een jaar na alle ophef bekijkt de Campagne tegen Wapenhandel de huidige stand van zaken. Hebben pensioenfondsen inderdaad hun beleid aangepast? Zo ja, op welke punten en hoe ver gaan die aanpassingen? Welke pensioenfondsen lopen voorop in het ontwikkelen van een meer maatschappelijk verantwoord beleid en welke blijven achter?³

Algemeen beeld

Er kan gerust gesteld worden dat de uitzending van Zembla over dubieuze investeringen van pensioenfondsen een schok veroorzaakt heeft, die veel pensioenfondsen genoopt heeft het beleggingsbeleid onder de loep te nemen en aan te scherpen. Een enkel fonds heeft daarin forse stappen gezet. Toch zijn er ook pensioenfondsen die volledig doof lijken voor de roep om een

1 Mark Akkerman, Pensioengeld voor oorlogsgeweld: pensioenfondsen, ethisch beleggen en de wapenindustrie, Campagne tegen Wapenhandel, juli 2007. Deze evaluatie beperkt zich tot pensioenfondsen en bedrijven die in dit rapport aan de orde kwamen. Gegevens zijn, voor zover niet anders vermeld, afkomstig van websites van de betreffende pensioenfondsen.

2 'Het clusterbomgevoel', Zembla, 18 maart 2007

3 Een actueel overzicht van de beleggingen van pensioenfondsen in wapenhandel is te vinden op de website 'www.pensioenwijzer.org'

meer verantwoord beleid, of slechts minimale aanpassingen doorvoeren, die vooral op publicitaire overwegingen lijken te zijn gestoeld. In veel gevallen zijn aanpassingen enkel op investeringen in clusterbommen en antipersoonsmijnen gericht geweest, omdat die in de Zembla-uitzending aan de orde kwamen.

De drie koepels van pensioenfondsen (Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen en Unie van Beroepspensioenfondsen) gingen ook met het thema 'maatschappelijk verantwoord beleggen' aan de slag. Naast diverse bijeenkomsten, gaven zij in november 2007 gezamenlijk de handleiding "De gearriveerde toekomst" uit.⁴

Engagement en stemgedrag bij aandeelhoudersvergaderingen

Engagement, het zoeken van de dialoog met bedrijven om ongewenste activiteiten aan te kaarten, is een andere manier voor pensioenfondsen om een maatschappelijk verantwoord beleid vorm te geven. Vaak wordt dit ook als 'milder' alternatief gepresenteerd voor het rigoreuzere uitsluiten van een bedrijf uit de beleggingsportefeuille.

Sommige pensioenfondsen, onder andere het Pensioenfonds voor de Zorg en Welzijn (voorheen PGGM) en PME, besteden de uitvoering van het engagementsbeleid uit aan specifieke organisaties, zoals F&C Investments. Deze organisaties gaan bijvoorbeeld de dialoog aan met bedrijven over omstreden activiteiten en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

Rapportage over engagementpraktijken vindt vaak plaats in algemene termen, om individuele bedrijven niet voor het hoofd te stoten en daarmee de dialoog te bemoeilijken. Er zijn voor zover publiekelijk bekend geen voorbeelden te vinden van recente activiteiten in het kader van engagement door pensioenfondsen op het gebied van wapenhandel, hoewel daar voldoende aanleiding voor is.

Met name voor die fondsen die zeggen het aanspreken van bedrijven te verkiezen boven het 'eenvoudigere' uitsluiten, geeft deze passieve houding de indruk dat engagement vaak enkel gebruikt wordt als makkelijke term om je als pensioenfonds achter te verschuilen, zonder dat er daadwerkelijk invulling aan gegeven wordt.

Ook het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven valt binnen het kader van engagementsbeleid. In het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld' kwam naar voren dat pensioenfondsen in het overgrote deel van de gevallen stemden tegen aandeelhoudersvoorstellen voor een meer maatschappelijk verantwoord beleid op het gebied van wapenhandel. Op het moment van schrijven is het beeld ten aanzien van stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen in 2008 nog onvoldoende duidelijk om te beoordelen of hierin inmiddels verandering is gekomen. Wel lijkt het Rabobank Pensioenfonds een positieve omslag op dit punt gemaakt te hebben.

Ontwikkelingen in beleid en beleggingen

De volgende factoren zijn bekeken om te bepalen waar pensioenfondsen nu staan ten aanzien van beleggingen in de wapenindustrie:

- het hebben van een uitsluitingenbeleid, en de eventuele inhoud (criteria) daarvan;
- het publiceren van een uitsluitingenlijst, en de eventuele inhoud daarvan;
- huidige beleggingen in de wapenindustrie;
- stemgedrag bij aandeelhoudersvergaderingen;
- transparantie inzake beleid en uitvoering ten aanzien van investeringen in de wapenhandel in het algemeen.

Verder wordt de ontwikkeling op deze factoren ten opzichte van de stand van zaken een jaar geleden beoordeeld.

⁴ Praktische Commissie Verantwoord Beleggen, De gearriveerde toekomst: Nederlandse pensioenfondsen en de praktijk van verantwoord beleggen", 14 november 2007

Uitsluitingsgronden beleggingen pensioenfondsen

Pensioenfonds	Wapentypes ⁵					Aanvullende uitsluitingscriteria en overige opmerkingen
	Antipersoonsmijnen	Clustermunitie	Kernwapens	Biologische & Chemische Wapens	Wapens met verarmd uranium	
ABP/APG ⁶	x	x	-	x	-	- belang van >50% in dochteronderneming die direct betrokken is bij productie verboden wapens
BPF Schilders	x	x				- beleid nog in ontwikkeling
PME	x	x	-	-	-	
Pf ABN						- beleid in ontwikkeling
Pf DSM	x	-	-	-	-	
Pf FNV	-	-	x	-	-	- >5% omzet uit productie vuurwapens - >5% omzet uit militaire contracten - activiteiten in gevoelige landen
Pf Grafische Bedrijven	x	x	-	-	-	
PH&C	x	x	x	-	-	
Pf ING	x	x	x	x	x	
PMT	x	x	-	-	-	
Pf PNO Media	x	x	x	x	-	- ernstige vormen van corruptie
PGGM / Pf Z&W	x	x	x	-	x	
Rabobank Pf	x	x	x	x	-	- export militaire goederen zonder exportvergunning - zaken doen met tussenhandelaren - criteria tav spanning en stabiliteit
SPF	x	x	x	x	x	
BPF Waterbouw	⁷	-	-	-	-	- >50% omzet uit militaire goederen
SBZ	-	-	-	-	-	- >50% omzet uit militaire goederen
SPOV	x	x	x	x	x	

x = uitsluitingsgrond, - = geen (expliciet genoemde) uitsluitingsgrond, blanco = onbekend (bij beleid dat nog in ontwikkeling is)

5 Chemische en biologische wapens zijn verboden op grond van internationale verdragen die wereldwijd van kracht zijn, dwz dat productie in principe niet meer plaats zou vinden; dit kan mogelijk verklaren waarom veel pensioenfondsen deze categorie niet apart in hun uitsluitingenbeleid hebben opgenomen

6 ABP gaat hierbij uit van directe betrokkenheid, gedefinieerd als “productie van complete wapens of belangrijke onderdelen daarvan of productie van munitiegerelateerde belangrijke wapenonderdelen”; ABP, Vandaag is morgen – verslag verantwoord beleggen 2007, mei 2008

7 BPF Waterbouw geeft aan geen beleggingen te doen die op grond van (inter)nationaal recht zijn verboden; antipersoonsmijnen worden niet expliciet genoemd

Uitsluitingenbeleid

Voor de uitzending van Zembla hadden slechts enkele pensioenfondsen een uitsluitingenbeleid op het gebied van wapenhandel: PGGM, SBZ en het Bedrijfstakpensioenfonds voor de Waterbouw investeerden niet in bedrijven die meer dan 50% van hun omzet haalden uit militaire goederen. Geen enkel fonds had een (openbare) lijst van bedrijven die van beleggingen waren uitgesloten op grond van criteria ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen. Het Noorse Government Pension Fund werd als voorbeeld genoemd van een fonds dat wel met zo'n lijst hanteerde.

Inmiddels hebben 17 van de 21 in het onderzoek opgenomen pensioenfondsen een uitsluitingenbeleid. De vier fondsen waarbij dit, voor zover bekend, niet van toepassing is, zijn: Loyalis, de Shell Pensioenfondsen, het Pensioenfonds van Akzo Nobel en het Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid. Het laatste fonds voert overigens wel een uitsluitingenbeleid ten aanzien van bedrijven die gebruik maken van kinderarbeid.

Een uitsluitingenbeleid hebben is een ding, het in de praktijk brengen een ander. Zo is in de beleggingsportefeuille van het Pensioenfonds van de ING op het moment nog hoegenaamd niets te merken van implementatie van het gestelde beleid. Ook PNO Media (Honeywell, Rheinmetall) en ABP/APG (Hanwha, Tata Power) beleggen nog steeds in bedrijven die op grond van de criteria uitgesloten hadden moeten worden. Bij andere pensioenfondsen, met name het Spoorwegpensioenfonds, loopt de screening van de portefeuille uitermate langzaam, waardoor in veel bedrijven die uitgesloten zouden moeten worden vooralsnog wel belegd wordt.

Het publiceren van een uitsluitingenlijst laat zien hoe een pensioenfonds het beleid uitvoert. Bovendien mag het opgenomen zijn op een dergelijke zwarte lijst beschouwd worden als negatieve publiciteit voor de betreffende bedrijven. Het is daarmee het duidelijkste signaal dat een pensioenfonds af kan geven over de ongewenstheid van bepaalde producten of activiteiten van bedrijven. Waar het gaat om bedrijven die bijvoorbeeld controversiële wapens produceren, wapens leveren aan oorlogvoerende of mensenrechten schendende landen of ernstig corrupt zijn, is het afstoten van alle investeringen en opname op zo'n uitsluitingenlijst eigenlijk de enige juiste reactie.

De volgende in ons onderzoek opgenomen pensioenfondsen publiceren nu een lijst van van beleggingen uitgesloten bedrijven: ABP/APG, PME, PH&C, PNO Media, PGGM/Pensioenfonds Zorg en Welzijn, het Spoorwegpensioenfonds en SPOV.⁸

Beleggingen

Aan de hand van het opgestelde uitsluitingenbeleid zijn de beleggingen in de meest controversiële, wapenproducenten afgenomen. Vaak beperkt zich dit echter tot producenten van antipersoonsmijnen en clustermunities (met name Lockheed Martin en Raytheon). De ophef over beleggingen in wapenproductie lijkt totaal voorbijgegaan te zijn aan het pensioenfonds van Shell, dat nog altijd belegt in ondermeer Alliant, Lockheed Martin, Raytheon en Textron. Veel andere bedrijven met controversiële activiteiten - betrokkenheid bij de productie van kernwapens, wapenleveranties aan landen in oorlog of mensenrechten schendende regimes - kunnen nog altijd rekenen op investeringen door Nederlandse pensioenfondsen. Kernwapengerelateerde bedrijven Safran en Serco zagen zelfs een toename in het aantal aandeelhoudende pensioenfondsen.

Het totaalbeeld laat dan ook nog altijd veel beleggingen in de wapenindustrie zien. Voor de in het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld' opgenomen bedrijven, ziet de situatie, volgens de meest actuele openbare gegevens, er op het moment als volgt uit:

⁸ Op de website www.pensioenwijzer.org zijn deze uitsluitingen, voor zover het om wapenhandel gaat, terug te vinden op de pagina over het betreffende pensioenfonds

Beleggingen in Nederlandse pensioenfondsen in controversiële wapenproducenten

Bedrijf	ABP/APG	BPF Bouw	PMF ⁹	Loyalis	Pf ABN	Pf DSM	Pf ING	Pf PNO ¹⁰	Pf Shell	PMT	Pf Z&W	SPF ¹¹	Pf Akzo	SPOV ¹²
Alliant Techsyst.	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)		x ()	- (-)	- (-)	x (x)	- ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
BAE Systems	x (x)	x (x)	- (x)			x ()	- ()	- (x)		- ()	- (-)	x (-)	x (x)	x (-)
Boeing	x (x)	- ()	x (x)	x (x)		x (x)	x (x)	- (-)	x (x)	x ()	- (x)	x (x)	- (x)	x (x)
Caterpillar	x (x)	- ()	x (x)	- (-)		x (x)	x (x)	x (x)	x (x)	x ()	x (-)	x (x)	x (x)	x (x)
EADS	x (x)	x (-)	- (x)		x (x)	- (-)	x (x)	- (-)		- ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
Finmeccanica	x (x)	x (x)	- (x)			- ()	- ()	- (-)		- ()	- (-)	- (-)	x (x)	- (-)
General Dynam.	- (-)	- ()	- (-)	- (-)		- (-)	x (x)	- (-)	x (x)	- ()	- (-)	- (-)	x (x)	- (-)
General Electric	x (x)	- (-)	x (x)	x (x)	x (x)	x (x)	x (x)	x (x)	x (x)	x ()	- (x)	x (x)	x (x)	x (x)
Halliburton	x (x)	- ()	x (x)	- (-)		x (x)	x (x)	- (x)	x (x)	x ()	x (-)	x (x)	x (x)	x (x)
Hanwha Corp.	x (x)	- ()	- (-)			- (-)		- (-)		- ()	- (x)	x (x)		- (x)
Honeywell	x (x)	- ()	x (x)	- (-)		x (x)	x (x)	x (x)	x (x)	x ()	- (x)	x (x)	x (x)	x (x)
L-3 Communicat.	- (x)	- ()	- (-)	- (-)		x (-)	x (x)	- (-)	x (x)	x ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
Lockheed Martin	- (x)	- ()	- (-)	- (x)		x (x)	x (x)	- (-)	x (x)	- ()	- (-)	- (x)	x (x)	- (x)
Northrop Grum.	- (x)	- ()	- (-)	- (-)		x (x)	x (x)	- (-)	x (x)	x ()	- (-)	- (x)	- (-)	- (x)
Poongsan	- (x)	- ()	- (-)			- ()		- (-)		x ()	- (-)	x (x)		- (x)
Raytheon	- (x)	- ()	- (-)	- (x)		- (-)	- (x)	- (-)	x (x)	- ()	- (-)	- (-)	x (x)	- (-)
Rheinmetall	- (x)	x (-)	- (-)			- ()	- (-)	x (x)		- ()	- (-)	- (-)	x (x)	- (-)
Rolls-Royce	x (x)	x (-)	x (x)			x ()	- (-)	x (x)		x ()	x (x)	- (-)	- (-)	- (-)
Safran	x (x)	x (-)	x (-)			- ()	- (-)	- (-)		x ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
Serco	x (x)	x (-)	x (-)			x ()	- (-)	- (-)		x ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
Singapore Techn.	- (-)	x ()	- (x)			- ()		- (-)		- ()	- (-)	- (-)		- (-)
Tata Power	x (x)	- (-)	- (-)			- ()		- (-)		- ()	- (-)	- (-)		- (-)
Textron	- (-)	- ()	- (-)	- (-)		- (-)	- (x)	- (-)	x (x)	- ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
Thales	- (x)	x (x)	- (-)			- ()	- (-)	- (-)		- ()	- (-)	- (-)	- (-)	- (-)
United Technol.	x (x)	- ()	x (x)	x (x)		x (x)	x (x)	x (-)	x (x)	x ()	- (x)	x (x)	- (x)	x (x)

x = belegging, - = geen belegging, blanco = niet bekend (tussen haakjes: situatie volgens publiekelijk bekende gegevens juli 2007)¹³

- 9 In de meest recente openbare lijst met beleggingen (31 mei 2007) komen BAE Systems, EADS, Finmeccanica en Singapore Technologies nog voor. Per november 2007 staan deze bedrijven echter op de uitsluitingenlijst. Een recentere lijst met beleggingen is (nog) niet gepubliceerd.
- 10 Boeing en Finmeccanica zijn opgenomen op de uitsluitingenlijst van Pensioenfonds PNO Media (31 januari 2008), staat nog wel op een eerdere lijst met beleggingen (31 december 2007)
- 11 Gegevens in juli 2007 zijn gebaseerd op beleggingen van SPF Beheer, dat vermogensbeheer doet voor oa SPF en SPOV
- 12 Gegevens in juli 2007 zijn gebaseerd op beleggingen van SPF Beheer, dat vermogensbeheer doet voor oa SPF en SPOV
- 13 Uit het later gepubliceerde overzicht van uitgebrachte stemmen op aandeelhoudersvergaderingen kan opgemaakt worden dat het Rabobank Pensioenfonds in 2007 in ieder geval aandelen had in: Boeing, Halliburton, Lockheed Martin, Northrop Grumman en Raytheon. Mede gezien het huidige uitsluitingenbeleid van dit pensioenfonds is niet

Stemgedrag bij aandeelhoudersvergaderingen

In 2007 werden bij zeker zes van de in het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld' aan de orde zijnde bedrijven voorstellen ingediend voor een meer maatschappelijk verantwoord beleid op het gebied van wapenhandel. Thema's die aan de orde kwamen waren verarmd uranium, wapenexporten en het ontwikkelen van ethische richtlijnen voor militaire contracten, toch zeker niet de meest radicale voorstellen.

Het beperkte aantal pensioenfondsen dat een overzicht van uitgebrachte stemmen op aandeelhoudersvergaderingen openbaar maakte, bleek in overgrote mate tegen dergelijke voorstellen te hebben gestemd. Slechts het Spoorwegpensioenfonds stemde in twee gevallen voor, alle 19 andere stemmen (van ABP, Pensioenfonds Akzo Nobel, Pensioenfonds ING en SPF Beheer) waren tegen. Inmiddels hebben meer fondsen hun stemgedrag over 2007 openbaar gemaakt, wat leidt tot het onderstaande completere overzicht. Daaruit blijkt met name dat het Rabobank Pensioenfonds in alle voorkomende gevallen voor de betreffende voorstellen gestemd heeft en daarmee een gunstige uitzondering is op dit vlak. Het ABP en de pensioenfondsen van Akzo Nobel en ING stemden echter stevast tegen dergelijke voorstellen.

Stemgedrag pensioenfondsen bij aandeelhoudersvergaderingen wapenproducenten (2007)								
Bedrijf	Voorstel	ABP	PME	Pf ABN	Pf ING	Rabo Pf	SPF	Pf Akzo
Boeing	Disclosure of foreign military sales	-	+		-	+	-	-
General Electric	Ethical criteria for foreign military contracts	-	o	-	-		-	-
Lockheed Martin	Report on DU and other nucl. weap. related involv.	-	o		-	+	+	-
Northrop Grumman	Report on foreign military sales	-			-	+	+	
Textron	Report related to foreign military sales	-	-		-			
United Technologies	Report on foreign military sales	-	o		-	+	-	-

+ = stem voor, - = stem tegen, o = onthouding, blanco = niet gestemd of onbekend

Op het moment van schrijven, zijn nog niet van alle bedrijven de jaarlijkse aandeelhoudersvergaderingen in 2008 geweest of hebben pensioenfondsen de uitgebrachte stemmen nog niet gepubliceerd. Het hieronder opgenomen korte overzicht van uitgebrachte stemmen kan daarmee slechts een zeer voorlopige indicatie geven, en is ten opzichte van het overzicht over 2007 onvoldoende representatief om een goede vergelijking te kunnen maken. Niettemin vallen ook hier de nee-stemmen van de pensioenfondsen van Akzo Nobel en ING op.

Stemgedrag pensioenfondsen bij aandeelhoudersvergaderingen wapenproducenten (2008)			
Bedrijf	Voorstel	Pf ING	Pf Akzo
Boeing	Report on foreign military sales	-	
Lockheed Martin	Report on nuclear weapons	-	-
United Technologies	Report on foreign military sales	-	

+ = stem voor, - = stem tegen, o = onthouding, blanco = niet gestemd of onbekend

aan te geven in welke van deze bedrijven op dit moment nog belegd wordt. Het ontbreken van een openbaar overzicht van beleggingen is hierbij een grote omissie.

Transparantie

Het afgelopen jaar is de transparantie van pensioenfondsen voor wat betreft beleid, uitsluitingen en beleggingen over het algemeen toegenomen. De transparantie ten aanzien van het stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen blijft voornamelijk achter.

Op dit moment is APG (ABP) het enige pensioenfonds dat op alle vier deze gebieden volledige transparantie biedt¹⁴. Op grond van aangekondigde publicaties ligt in de lijn der verwachting dat dit op korte termijn ook het geval zal zijn voor het Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PGGM), het Spoorwegpensioenfonds en mogelijk het Pensioenfonds Openbaar Vervoer. Ook PMT en het Pensioenfonds van PNO Media zijn relatief transparant. Achterblijvers zijn vooral de Bedrijfstakpensioenfondsen voor Schilders en voor de Waterbouw, Loyalis en de Pensioenfondsen van de Grafische Bedrijven en van Shell.

Hieronder volgt een overzicht van de huidige mate van transparantie van de in het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld' behandelde pensioenfondsen op de gebieden: beleid (maatschappelijk verantwoord beleggen, uitsluitingenbeleid), uitsluitingen (lijst), beleggingen (overzicht) en stemgedrag (uitgebrachte stemmen op aandeelhoudersvergaderingen).

Transparantie pensioenfondsen tav beleid, uitsluitingen, beleggingen en stemgedrag

	ABP/ADG	BPF Bouw	BPF Schilders	PME	Loyalis	Pf ABN-Amro	Pf DSM	Pf FNV	Pf Graf. Bedr.	PH&C	Pf ING	PMT	Pf PNO Media	Pf Shell	Pf Z&W ¹⁵	Rabobank Pf	SPF ¹⁶	BPF Waterbouw	SBZ	Pf Akzo	SPOV ¹⁷
Beleid	+	+	o	+	-	o	o	+	o	+	o	+	+	-	+	+	+	o	+	-	+
Uitsluitingen	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+
Beleggingen	+	+	-	o	o	-	o	-	-	-	o	+	+	o	+	-	+	-	-	o	+
Stemgedrag	+	+	-	o	-	o	-	-	-	o	+	o	-	-	-	o	-	-	-	+	-
Totaalbeeld	+	+	-	+	-	o	o	o	-	o	o	o	+	-	+	o	+	-	o	o	+

+ = hoge mate van transparantie, o = gedeeltelijke transparantie, - = geen tot weinig transparantie

Koplopers en verbeteraars

PGGM, inmiddels omgedoopt tot het Pensioenfonds Zorg en Welzijn, werd in het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld' opgevoerd als pensioenfonds met het beste beleid. Dit is niet alleen nog steeds het geval, het pensioenfonds heeft ook een aantal verbeteringen in het beleid doorgevoerd. Het is daarmee tevens het pensioenfonds dat de meeste vooruitgang op dit vlak geboekt heeft.

Het Pensioenfonds van de FNV kwam vorig jaar ook al redelijk goed uit de bus. De andere pensioenfondsen in de top 5 hebben deze positie te danken aan verbeteringen in hun beleid van het afgelopen jaar. Het is dan ook niet verantwoordelijk dat zij ook terug te vinden zijn in het lijstje van pensioenfondsen die de meeste vooruitgang geboekt hebben voor wat betreft een verantwoord beleid ten aanzien van beleggingen in wapenhandel.

¹⁴ Kanttekening hierbij is dat de website met stemgedrag bij aandeelhoudersvergadering al enige tijd niet goed functioneert.

¹⁵ Publicatie van uitgebrachte stemmen is in ontwikkeling

¹⁶ Publicatie van uitgebrachte stemmen is in ontwikkeling

¹⁷ Publicatie van uitgebrachte stemmen is in ontwikkeling

Top 5 pensioenfondsen met het meest verantwoorde beleggingsbeleid op het gebied van wapenhandel

	Pensioenfonds	Positieve punten	Kritiekpunten
1	PGGM / Pensioenfonds Z&W	- uitsluitingenbeleid - uitsluitingenlijst - transparantie tav beleggingen	- diverse beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten
2	Pensioenfonds FNV	- uitsluitingenbeleid - transparantie beleid	- transparantie tav beleggingen - beperkingen uitsluitingenbeleid - geen uitsluitingenlijst
3	Rabobank Pensioenfonds	- uitsluitingenbeleid - transparantie beleid - stemgedrag	- transparantie tav beleggingen - geen uitsluitingenlijst
4	Pensioenfonds PNO Media	- uitsluitingenbeleid - uitsluitingenlijst - transparantie beleid	- uitsluitingenbeleid beperkt - diverse beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten
5	Pensioenfonds Horeca & Catering	- uitsluitingenbeleid - uitsluitingenlijst	- uitsluitingenbeleid beperkt - transparantie tav beleggingen

Top 5 pensioenfondsen met de meeste vooruitgang tav een verantwoord beleggingsbeleid op het gebied van wapenhandel

	Pensioenfonds	Positieve punten	Kritiekpunten
1	PGGM / Pensioenfonds Z&W	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid - meer transparantie beleggingen	- transparantie stemgedrag
2	Pensioenfonds Horeca & Catering	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid	
3	Rabobank Pensioenfonds	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid - transparantie stemgedrag	
4	Pensioenfonds PNO Media	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid - meer transparantie beleggingen	
5	PME	uitsluitingenbeleid	- transparantie tav beleggingen
	Spoorwegpensioenfonds	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid - publicatie uitsluitingenlijst - meer transparantie beleggingen	- uitsluitingenbeleid beperkt - uitsluitingenlijst zeer beperkt

Top 5 pensioenfondsen met het minst verantwoorde beleggingsbeleid op het gebied van wapenhandel

	Pensioenfonds	Kritiekpunten	Positieve punten
1	Shell Pensioenfonds	- geen uitsluitingenbeleid - beperkte transparantie beleggingen - groot aantal beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten - geen engagementsbeleid - transparantie stemgedrag	
2	Pensioenfonds Akzo Nobel	- geen uitsluitingenbeleid - beperkte transparantie beleggingen - groot aantal beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten - geen engagementsbeleid - stemgedrag	- transparantie stemgedrag
3	Pensioenfonds DSM	- zeer beperkt uitsluitingenbeleid - groot aantal beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten - transparantie stemgedrag	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid - transparantie tav beleid - transparantie tav beleggingen
4	ABP / APG	- zeer beperkt uitsluitingenbeleid - groot aantal beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid - transparantie
5	Pensioenfonds ING	- groot aantal beleggingen in bedrijven met dubieuze activiteiten - uitsluitingenbeleid niet uitgevoerd	- ontwikkeling uitsluitingenbeleid

Hekkenluiters

Er zijn ook pensioenfondsen die doof lijken te zijn voor de roep om een meer maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. Van de in het rapport 'Pensioengeld voor oorlogsgeweld' opgenomen pensioenfondsen zijn dit vooral fondsen die binnen de categorie 'ondernemingspensioenfondsen' vallen, dat wil zeggen pensioenfondsen die aan een bepaald bedrijf gekoppeld zijn.

Top 5 pensioenfondsen met de minste vooruitgang tav een verantwoord beleggingsbeleid op het gebied van wapenhandel

	Pensioenfonds	Kritiekpunten	Positieve punten
1	Shell Pensioenfonds	- geen verandering in beleid	
2	Loyalis	- geen verandering in beleid	
3	Pensioenfonds Akzo Nobel	- geen verandering in beleid	
4	Pensioenfonds ING	- uitvoering uitsluitingenbeleid	- uitsluitingenbeleid
5	BPF Bouw	- geen uitsluitingenbeleid tav wapenhandel	- meer transparantie beleggingen
	Pensioenfonds ABN Amro	- uitblijven uitsluitingenbeleid - transparantie	- uitsluitingenbeleid in ontwikkeling
	SBZ	- geen verdere ontwikkeling uitsluitingenbeleid - transparantie	- had al beperkt uitsluitingenbeleid

Absolute koploper in de top 5 van pensioenfondsen met het slechtste beleggingsbeleid ten aanzien van investeringen in de wapenhandel is het Shell Pensioenfonds, met ruim 18 miljard euro in kas het grootste ondernemingspensioenfonds van Nederland. Dit is bovendien het fonds dat de minste vooruitgang heeft geboekt. Nog altijd is bij dit fonds hoegenaamd niets te vinden dat zelfs maar lijkt op een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. Hetzelfde geldt overigens voor het pensioenfonds van Akzo Nobel en het veel kleinere Loyalis, dat aanvullende pensioenen verzorgt.

Aanbevelingen aan pensioenfondsen

De aanbevelingen voor een beter beleggingsbeleid die opgenomen zijn in het rapport 'Pensioengeld voor Oorlogsgeweld' zijn stuk voor stuk nog actueel en blijven van toepassing. Waar Campagne tegen Wapenhandel nogmaals in het bijzonder voor wil pleiten is een duidelijk en strikt uitsluitingenbeleid gebaseerd op in ieder geval de volgende uitgangspunten:

- sluit alle bedrijven uit die verboden of controversiële wapens of onderdelen daarvoor produceren (landmijnen, clustermunitie, kernwapens en wapens met verarmd uranium¹⁸)
- sluit alle bedrijven uit die meer dan 5% van hun omzet uit militaire productie halen.

¹⁸ De productie van chemische en biologische wapens is wereldwijd verboden onder bindend internationaal recht, investeringen daarin zijn derhalve per definitie verboden